

VOJENSKÁ POLITICKÁ AKADEMIE
KLEMENTA GOTTWALDA

a/a 100
Praha, 4. června 1968

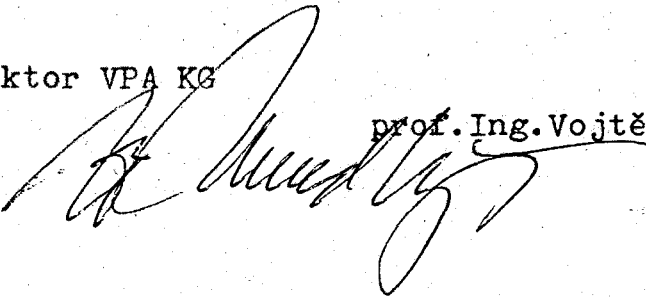
První tajemník
Ústředního výboru KSČ
Dr. Alexander DUBČEK

P R A H A

Vážený soudruhu,

z pověření signatářů, 30 vědeckých pracovníků
čs. ozbrojených sil Vám zasílám memorandum "Formulovat
a konstituovat státní zájmy ČSSR v oblasti vojenství"
jako jejich příspěvek k tvorbě základních materiálů pro
mimořádný XIV. sjezd Komunistické strany Československa.

Velitel-ректор VPA KG
plukovník

prof. Ing. Vojtěch MENCL, DrSc.

2

Memorandum:

FORMULOVAT A KONSTITUOVAT ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNÍ ZÁJMY
V OBLASTI VOJENSTVÍ

Návrh akčního programu Čs. lidové armády klade s mimořádnou naléhavostí otázku tvorby státní vojenské doktríny ČSSR. Východiskem pro tvorbu doktríny jsou podle našeho názoru státní zájmy ČSSR v oblasti vojenství, jež však dosud nebyly formulovány a konstituovány.

Signatáři tohoto memoranda, vědečtí pracovníci čs. ozbrojených sil, chtějí přispět k vědeckému zkoumání a stanovení těchto státních zájmů.

Vyjadřují své stanovisko ke stavu naší vojenské doktríny a vojenské politiky v bodech 1 a 2. V bodech 3 a 4 koncipují postup teoretického rozpracování podkladů pro tvorbu doktrinálních závěrů. V 5. bodu pak zdůvodňují nezbytnost vědeckých metod při řešení této problematiky.

Zasílají Vám toto memorandum jakožto podklad k výměně názorů. Tento dialog považují za nezbytné východisko pro rozvinutí samotné vědeckovýzkumné práce.

PRAHA, květen 1968

1. POLITICKÁ A VOJENSKÁ DOKTRÍNA.

1.1. Politická doktrína socialistického státu je primárně ovlivněna volbou širších cílů v mezinárodním společenství, formulací vztahu k různým faktorům a hnutím reprezentujícím společenský pokrok.

Princip socialistického internacionalismu je organicky spjat s národní odpovědností státního suveréna. Optimální řešení tohoto vztahu je tím závažnější a tím obtížnější, čím menší je fyzická síla, kterou stát disponuje. Kritériem správnosti volby nemůže být jedině "národní zájem", který nelze v čisté podobě ani vypreparovat, a to ani zájem vlastního státu, ani zájem vedoucího státu koalice. Hlavním kritériem je zájem společenského pohybu, jehož jsou státní suveréni součástí, konkrétně zájem evropského socialismu, jeho dynamického rozvoje. Pouhá obrana dosaženého podporuje stagnaci a degeneraci, mylná volba ofensivní strategie působí destruktivně na celospolečenský progresivní pohyb.

1.2. Vojenská politika jako souhrn činností v oblasti vojenství realizuje vojenské zájmy a potřeby, určitou zvolenou politickou a jí odpovídající vojenskou strategii. Vzhledem k objektivní výrazné přítomnosti národního zájmu můžeme státní vojenskou doktrínu označit za souhrnnou formulaci vojenských zájmů a potřeb státu.

Doktrína je závazným teoretickým a ideologickým východiskem pro formulování vojenské politiky a přijímání konkrétních dílčích opatření, jakož i pro jednání s aliančními partnery. Vzniká jako určitý kompromis mezi objektivními, maximálními požadavky a reálnými zdroji, mezi dynamikou vývoje poznatků vojenské vědy a společenských věd, vývoje techniky a nutností disponovat vždy, v určité fázi vývoje vojenství, efektivním branným systémem.

1.3. Formulování státní vojenské doktríny státu má silný zpětný vliv na celkovou politickou doktrínu a strategii. Ovlivňuje ve významné míře reálné možnosti státu, jeho působení nevojenskými prostředky v mezinárodním prostředí. Rezignace na formulování vlastní vojenské doktríny je rezignací na vlastní odpovědnost jak v národním tak mezinárodním kontextu, je kapitulací před živelností, je odpolitizováním vojenského myšlení a tedy zdrojem ochromení armády. Je základním zdrojem krize armádního organismu, protože jej vytrhává z vlastní sociální struktury společnosti. Je porušením výměny látek mezi armádou a společností. Zbavuje armádu jejího smyslu pro národní společenství, jestliže nedochází k ustavičné konfrontaci s cíli tohoto národního socialistického společenství.

2. MINULOST, SOUČASNOST A BUDOUCNOST VOJENSKÉ POLITIKY ČSSR.

2.1. Základy současného branného systému ČSSR byly položeny na počátku padesátých let v době, kdy odpovědná politická místa socialistických zemí předpokládala, že dojde k brzkému vojenskému střetnutí v Evropě. Byla to strategie vycházející z hesel obrany proti imperialistické agresi, současně však možnosti přechodu do strategického útoku k dosažení úplné hegemonie SSSR v Evropě. K otevřenému přehodnocení možnosti této koaliční strategie za současného stavu raketojaderného potenciálu nedošlo.

2.2. Československý armádní organismus budovaný s urychlením a za mimořádného vynaložení sil se stal reálnou strategickou sítí v době, kdy se politická a vojenská situace v Evropě zásadně změnila. Ačkoliv po roce 1953 konstatujeme zmírnění mezinárodního napětí, ačkoliv po roce 1956 razíme novou linii strategické povahy, linii mírového soužití, ne-

dochází k formulování vlastní vojenské doktríny ČSSR a k reformě armádního organismu. Alianční vztahy se dále upevňují s odvoláním na hrozbu německé agrese. Ve skutečnosti hrozba německé agrese hraje stále více roli dodatečného vnějšího faktoru, který má upevňovat soudržnost socialistického společenství. Vojenský faktor má kompenzovat nedostatečnou kooperaci ekonomickou a nerozvinutost jiných vazeb mezi socialistickými zeměmi poté, když původní představa o univerzálním modelu ekonomickém a politickém musela být revidována.

2.3. V politické oblasti trvá nejasno o pravděpodobných tendencích vývoje progresivního hnutí, jehož jsme součástí. Převažuje tendence přidržovat se překonaných představ, které se staly součástí ideologické bilance v socialistických zemích. Převažuje tendence ovlivňovat všechny části hnutí, bez ohledu na to, že v důsledku sociálně ekonomického vývoje se rozdílily mezi jejich potřebami prudce zvětšují.

Svými akcemi v roce 1956 a v roce 1961 jsme dávali najevo, že jsme připraveni nést každé riziko v globální politice, aniž bychom se ucházeli o politickou spoluodpovědnost za přijímaná rozhodnutí a postupy. V roce 1956 a 1961 jsme svým postupem dávali najevo, že nerozumíme ani evropské situaci a že se řídíme nikoliv věcnou analýzou, nýbrž politicko-ideologickými klišé. (Proto překvapení v roce 1956 Maďarskem a neadekvátní reakce v roce 1961).

2.4. Naše vojenská politika se neopírala o analýzu skutečných potřeb a zájmů našeho národního a státního společenství. Neopírala se o vlastní vojenskou doktrínu. Odpovídala spíše zájmům bývalého sektářského vedení strany, které znemožňovalo straně uskutečňovat skutečnou politiku, tj. harmonizovat zájmy různých vrstev a zájmy národní a

internacionální ve prospěch socialismu. Vývoj armádního organismu byl zbaven racionálních kritérií a současně neměl ani institucionální oponenturu. Vojenská politika byla zjednodušena na hledání optima mezi vlastními zdroji a požadavky aliance. Byla tedy bezprincipiální a musela zakládat rozpory a krizové vztahy v armádním organismu.

Dvacetiletý deformovaný vývoj se nutně projevil i v připravenosti kádrů, v jejich schopnosti resp. neschopnosti reagovat na úkoly, které vyplývají z nutnosti překonat deformace. Teoretické zaostání v oblasti vojenské vědy a čs. vojenské doktríny je průvodním jevem a výsledkem uplynulých dvaceti let a velkou brzdou překonání předchozích omylů.

2.5. Vojenská politika ČSSR bude i nadále vycházet ze spojeneckého postoje k ostatním partnerům Varšavské smlouvy, především ze spojení se SSSR. Současně však bude politikou státního suveréna, vnášející vlastní stanoviska do formování společných stanovisek aliance. Progresivní koncepce upevnování Varšavské smlouvy má jen jeden smysl: Zvýšení vnější bezpečnosti států aliance právě proto, aby se otevřely cesty k progresivnímu vývoji socialistických zemí i zemí západní Evropy. Naše vojenská politika se nebude zříkat globálních rizik, ovšem může je uvažovat jen jako partner a nikoliv jako oběť vývoje, na který nemá vliv.

Ve své podstatě a základní orientaci bude evropskou bezpečnostní politikou, politikou podporující proces zmírňování mezinárodního napětí v Evropě, celoevropské spolupráce, evropských progresivních sil. Zdůrazníme ji jako instrument širší politiky. Nesmí být účelem sama sobě. Vojenská politika, která potřebuje konstruovat nebo hypertrofizovat nebezpečí protivníka, slouží konzervativním tendencím v socialismu i kapitalismu. Zdánlivě bezprostředně může "upevnovat" socialismus, ve svých důsledcích jej však oslabuje.

2.6. Vojenská politika ČSSR musí vycházet z vědecké analýzy celé škály možných válečných situací v Evropě, formulovat vzhledem k těmto možným situacím své suverénní zájmy a potřeby, posuzovat v rámci koalice své vojenské možnosti v jednotlivých situacích a tento postup opírat o vědecky propracované vlastní doktrinální závěry politické i vojenskostrategické.

3. SITUACE VÁLKY - MÍRU V SOUČASNOSTI.

3.1. Naivně realistický pohled praktika analyzuje vztahy mezi státními suverény buď v rovině války, nebo v rovině míru. Ve skutečnosti existuje celá škála situací, pro něž je společným obecným znakem existence prostředků ozbrojeného násilí, situací, které se odlišují způsoby používání těchto prostředků. V důsledku podstatných přeměn sociálně politických a vědeckotechnické revoluce ve vojenství je tato škála situací podstatně složitější a různorodější nejen vůči situaci před druhou světovou válkou, ale především vzhledem k situaci v začátku padesátých let.

Ovšem právě v tomto období - na počátku grandiózních přeměn sociálně politických a vědeckotechnických - se naše vojenská politika a vojenská doktrína konstituují převzetím sovětského modelu jakožto obecně platného modelu socialistického vojenství.

3.2. Uvedená škála možných situací může být ve stručnosti vyjádřena takto:

- Situace absolutní války (s jejími variantami .
- Situace omezených válek (několik typů omezených válek.
- Situace mezi válkou a mírem. Situace, která vzniká legalizováním původně dočasného příměří v dlouhodobý status quo, kdy protivníci spolu neválčí, současně však nedošlo k uzavření mírových smluv.

- Situace potenciální války, tj. nepřímého používání prostředků ozbrojeného násilí, jakožto argumentu v zahraniční politice.
- Situace míru mezi potenciálními protivníky.
- Situace míru mezi spojeneckými suverénními státy.
- Situace míru mezi neutrály.
- Situace absolutního míru, realizovaná všeobecným a úplným odzbrojením.

Tento popis je logické schéma konkrétních situací, jež jsou pochopitelně kombinací n-typů možných situací, v nichž jednotliví státní suveréni a vojenské koalice uskutečňují svou zahraniční a vojenskou politiku.

3.3. Stereotypní představa o třídním boji, dělící subjekty na přátelské a nepřátelské, redukovala také podstatné politické odlišnosti mezi státními suverény na základní třídní antagonismus, a to se škodlivými důsledky v naší vlastní politické strategii a taktice. Ve skutečnosti si leninský požadavek konkrétní analýzy konkrétní situace vynucuje diferencovat mezi zahraničními partnery podle faktických rozdílností.

Minimální typologie by však měla brát v úvahu:

- Spojence faktické, a spojence potenciální.
- Neutrály.
- Protivníky potenciální.
- Protivníky faktické.
- Válečné nepřátele.

Formulovat státní zájmy a potřeby ČSSR v oblasti vojenství si nezbytně vyžaduje vycházet z různých variant situace, zbavit se nereálných představ a nebezpečného zjednodušování.

4. MOŽNÁ FORMULACE VOJENSKÝCH ZÁJMŮ A POTŘEB ČSSR VZHLEDEM K SITUACI VÁLKY - MÍRU V SOUČASNÉ EVROPĚ.

Formulovat a konstituovat v doktríně státní vojenské zájmy a potřeby ČSSR vyžaduje předem věcně analyzovat jednotlivé situace války - míru především v Evropě. Vzhledem k nim pak formulovat naše vlastní vojenské zájmy a potřeby. Odtud posléze vyjít k praktickým opatřením, pro něž doktrína poskytuje výchozí normy a regulativy. Uvedeme ve stručném nástinu možný postup, alespoň pro několik hlavních situací.

4.1. Situace absolutní války v Evropě.

Vzhledem k nakupení raketojaderných potenciálů v obou hlavních vojenských koalicích znamená případný vznik této války v Evropě katastrofální důsledky pro většinu evropských účastníků. Současně vzhledem k trvalému předstihu útočných prostředků pro zasazení hromadných raketojaderných úderů před obrannými prostředky, jakož i naší nevýhodné geografické poloze nelze podstatně omezit ničivost prvních nepřátelských úderů vůči našemu teritoriu na míru, jež by umožňovala zachování naší národní a státní existence. Otevřeně je třeba říci, že vznik a vedení globální raketojaderné války na evropském válčišti by znamenal národní likvidaci a zánik státní suverenity především válčících států v dotyku, včetně ČSSR. Neúčelnost takové války jakožto prostředku řešení evropských sporů, stvrzená vývojem tzv. Berlínské krize v r. 1961, neznamená pochopitelně nemožnost jejího vzniku.

Vzhledem k této situaci považujeme za vhodné formulovat vojenské zájmy a potřeby ČSSR jakožto zájmy a potřeby primární existenciální důležitosti:

- Zabránit vedení raketojaderné války na teritoriu ČSSR je základní existenciální potřeba pro celou naši společnost.

- ČSSR má strategický zájem aktivně přispívat k snižování reality možnosti absolutní války v Evropě.

Z doktrinálního konstituování základní potřeby a zájmů vzhledem k možné absolutní válce pak vyplývá i zahraničně politická strategie usilující o přijetí opatření, omezujících možnosti raketojaderného napadení ČSSR, jako např.: Přijetí smlouvy o nešíření raketojaderných zbraní; Vytvoření bezatomového pásma ve střední Evropě; Dodatečné garance statu quo v Evropě, atd.

4.2. Situace omezené války v Evropě.

Analýza možností této válečné situace v Evropě vyjde zřejmě z konstatování rostoucího nebezpečí takové války a růstu jejího strategickopolitického významu.

Současně s konstatováním nepotřebnosti omezené války jakožto prostředku vlastní zahraniční politiky ČSSR, a s konstatováním zájmu ji vyloučit jako prostředek řešení evropských sporů, budeme vycházet z nutnosti vést válku v případě napadení co nejrozhodněji tak, abychom omezovali její ničivé účinky na vlastním teritoriu a vůči vlastnímu obyvatelstvu.

Z formulování a konstituování uvedených zájmů a potřeb ČSSR pak vyplynou výchozí směry praktických opatření:

- Příprava ozbrojených sil ČSSR v rámci Varšavské smlouvy a příprava celého branného systému ČSSR pro varianty napadení omezenými prostředky nepřítel s cílem odrazit toto napadení, porazit protivníka a přimět jej k řešení sporu pokojnými prostředky.
- Snižování reality možnosti této války vzájemně přijímanými vojenskými a politickými akty, praktická opatření ve vlastní politice mírového soužití, usilující o vyloučení ozbrojeného násilí jakožto prostředku k řešení sporu.

4.3. Situace mezi válkou a mírem v Evropě.

Tato situace trvá v důsledku neuzavření mírové smlouvy s Německem, v důsledku existence velmocenského statutu Berlína na území NDR. Odtud vyplývá možnost náhlého zostření situace a vzniku ostré vojenskopolitické krize. Taková krize by měla v současné době katastrofální důsledky pro naši ekonomiku, obdobně jako tomu bylo v roce 1961 a 1962 (Berlín, Karibská krize). To by podstatně zhoršilo naši napjatou ekonomickou situaci a mělo by to negativní důsledky pro současný a budoucí progresivní politický vývoj ČSSR.

Z této charakteristiky vyplývá i přístup k formulování zájmů a potřeb ČSSR:

- Potřeba přispět k zabránění takové vojenskopolitické krize jakožto primární potřeba strategické politické důležitosti v současnosti.
- Zájem na snižování možnosti přechodu od situace neválky k situaci omezené války při řešení německé otázky jakožto klíčové politické otázky současné Evropy.

Z toho pak vyplývají praktická opatření jak v oblasti vojenskopolitické, tak v oblasti zahraničně politické, především aktivní politika ve Varšavské smlouvě při postupném omezování této situace "neválky", a aktivní zahraniční politika při normalizování vztahů mezi ČSSR a NSR.

4.4. Situace potenciální války v Evropě.

Jde o nepřímé používání potence ozbrojeného násilí jakožto prostředku zahraniční politiky, stručně formulované jakožto politika deterrentu, praktikovaná především jadernými velmocemi. Tohoto deterrentu nemůže ČSSR používat vůči západním velmocem. Realizace tohoto deterrentu je deklarativní a politicky neúčinná i vůči ostatním potenciálním i faktickým protivníkům tehdy, není-li podložena praktickými opatřeními vojenskostrategickými, jakož i vůči těm

potenciálními protivníky, kteří jsou od nás geograficky vzdáleni. Současně konstatujeme používání tohoto deterrentu vůči ČSSR se strany některých potenciálních protivníků, což nás nutí k obdobným protiopatřením.

Z této charakteristiky vyplývá formulace potřeb a zájmů ČSSR:

- Dočasná potřeba používat této potenciální funkce ozbrojeného násilí vůči tomu protivníku, který ji používá vůči nám.
- Nezájem na jejím používání v případě ekvivalentní reciprocity, tj. zájem na jejím vyloučení z prostředků zahraniční politiky.

Možná praktická opatření za této situace směřují k uzavírání mezinárodně právních dohod s potenciálními protivníky o zřeknutí se používání hrozby násilí ve vzájemných vztazích. To je prakticky reálné jak ve vztazích ČSSR - Rakousko, tak ve vztazích ČSSR - Francie, i ve vztazích ČSSR - NSR.

4.5. Situace míru mezi potenciálními protivníky v Evropě.

Tato situace existuje v Evropě mezi potenciálními protivníky, kteří prakticky nemají vůči sobě protichůdných zahraničně politických zájmů a nepoužívají vůči sobě deterrentu.

Zájem a potřeba ČSSR vzhledem k této situaci je zájem o právní kodifikování situace míru s těmito potenciálními protivníky a jakož i zájem rozšiřovat počty těchto partnerů ČSSR.

Praktická opatření směřují k uzavírání smluv o neútočení s těmito partnery, k uzavírání dohod o omezení vojenských potenciálů, o vyřazení určitých zbraní ze své výzbroje, atd. Tak můžeme přispívat ke snižování napětí mezi potenciálními protivníky, možností dalšího vývoje směrem k válce, k rozšiřování situace míru v Evropě, k vzájemným

postupným neutralizacím určitých prostředků ozbrojeného násilí, atd.

4.6. I v možných dalších situacích míru v Evropě, jež jsme v úvodu vyjmenovali, se na celkových státních zájmech a potřebách ČSSR podílí vojenské zájmy a potřeby. Ovšem čím blíže k situaci míru, tím se tento podíl snižuje. V situaci absolutního míru je pak likvidována materiálně technická základna války, a tím i báze pro nezbytnost formulací a konstituování vojenských zájmů a potřeb.

Vzhledem k zahraničně politickým v vojenským realitám, v nichž současně ČSSR žije, jde však především o formulování a konstituování vojenských zájmů a potřeb za situací, jež jsme rozvedli v bodech 4.2. až 4.5.

Nyní nám jde o to, jaký přístup zvolit, a jakých postupů se naopak vyvarovat, máme-li na mysli zvědečtění celého postupu při formulování a konstituování čs. vojenské doktríny.

5. SYSTÉMOVÝ PŘÍSTUP A VYUŽITÍ MODERNÍCH VÝZKUMNÝCH METOD.

5.1. Z hlediska konstituování československé vojenské doktríny je nejnebezpečnější a nejzranitelnější jednohledkový přístup metodou prosté logiky a tradičními metodami práce.

Absolutizování varianty všeobecné války v Evropě s hromadným nasazením jaderných zbraní je z hlediska československé svébytnosti protismyslné, poněvadž v této variantě je vysoce pravděpodobná fyzická likvidace ČSSR, bez ohledu na výši výdajů a prostředků na výstavbu ozbrojených sil, a to dokonce i bez ohledu na konečný výsledek války.

5.2. Pro každou z variant 4.2., 4.3., 4.4., 4.5. je možno odvodit systémovým přístupem a s využitím moderních výzkumných metod průběh vztahů mezi materiálními, finančními a kádrovými náklady státu na armádu (za předpokladu dokonalosti a racionality výstavby systému armády) na jedné straně a mezi mírou rizika ve směru fyzického zničení státu, ztráty suverenity a možnosti dalšího rozvoje socialismu, případně válečné úhrady vůbec na straně druhé.

V podstatě jde o dosažení pragmatické stability systému obrany státu a výstavby armády, odvozené z politických potřeb a ve vztahu k zahraniční politice s dvojčinným cílem: Odvrátit válku zvýšením rizika potenciálního protivníka, zachovat existenci a suverenitu Československé socialistické republiky a touto cestou realizovat přínos ČSSR koalici ve smyslu plnění internacionální povinnosti.

Řízení rozvoje armády jen na základě prosté logiky, empirie a historických analogií, případně jen v koaličním zájmu bez ohledu na vlastní suverénní zájmy je ve svém konečném efektu nevhodné a proti zájmu koalice.

Proto považujeme vedle vyrovnání vlastních i koaličních zájmů jako základního východiska vojenské doktríny za nezbytné využití systémového přístupu s využitím všech dostupných nepřímých kritérií a metod vědeckého předvídání včetně modelových principů. Touto cestou přezkoumat skutečný stav bojeschopnosti armády v různých variantách z hlediska dynamiky politických potřeb a ekonomických možností státu. Jde při tom především o problémy politické a doktrinální v konfrontaci s realitou, nikoliv o problémy taktickooperační a organizační.

Ve využití systémového přístupu při výstavbě armády i v operačních zámyslech vidíme novou kvalitu, která může zvýšit skutečnou efektivnost našich ozbrojených sil proti současnému stavu.

